

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 27 mars 1944 kl. 12 m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion om inrättande av ett för allmänt och enskilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 196, har herr *Sten m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående förutsättningarna och formerna för tillskapandet av ett rationaliseringsorgan, gemensamt för allmänt och enskilt företagsliv, med uppgift att kontinuerligt undersöka i vilken utsträckning oekonomiska och otidsenliga system, arbetsmetoder och tillverkningsätt m. m. användas.

Inom andra kammaren har väckts en likalydande motion nr 344.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen I: 196.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från statens organisationsnämnd, kommerskollegium, statens hantverksinstitut och ingenjörsvetenskapsakademien. Vidare har utskottet berett Sveriges standardiseringskommission, Sveriges industriförbund, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, jordbrukstekniska föreningen och kooperativa förbundet tillfälle yttra sig i anledning av motionen.

Statens organisationsnämnd anför bland annat:

Till en början må framhållas, att en väsentlig principskillnad föreligger mellan det sätt på vilket standardiseringsarbetet inom näringslivet i fråga om material, industriprodukter och produktionsmedel utföres samt de metoder, som måste användas beträffande rationalisering inom industriell drift samt statlig, kommunal eller enskild förvaltning. Standardisering av tillverkade produkter måste med nödvändighet vara ett gemensamhetsarbete mellan alla eller i allt fall flertalet företag inom viss industribransch, medan rationalisering, för att giva ett gott resultat, endast i vissa fall och ofta icke alls kan genomföras i form av samarbete mellan företagen inom en industribransch, utan i allmänhet måste bli en uppgift för den enskilde företagaren ensam, huvudsakligen på grund av de oftast i hög grad olikartade förhållanden och faktorer, som påverka driftsekonomien i det enskilda företaget.

I motionen har framhållits, att Sveriges standardiseringskommission bedrivit en omfattande upplysningsverksamhet genom artiklar både i fackpress och dag-

liga tidningar samt genom föredrag inom föreningar och olika sammanslutningar i syfte att bekantgöra standardiseringsarbetets framsteg. Härav drages den slutsatsen, att en liknande upplysningsverksamhet beträffande rationalisering borde kunna komma till stånd inom en gemensam *rationaliseringsorganisation* ungefär efter de linjer, som gälla för standardiseringskommissionen.

Organisationsnämnden vill i detta avseende framhålla, att ett sådant mycket omfattande upplysningsarbete sedan flera decennier tillbaka bedrivits genom olika organ inom näringslivet och den allmänna förvaltningen ävensom genom tidskrifter och dagspress.

Som exempel på organisationer, vilka genom publikationer idka upplysningsverksamhet beträffande rationaliseringar, nämner organisationsnämnden Sveriges industriförbund, svenska teknologföreningen, ingenjörsvetenskapsakademien, företagsekonomiska föreningen m. fl.

Vidare anför organisationsnämnden:

Det är organisationsnämndens bestämda uppfattning, att ett gemensamt organ för upplysningsverksamhet i rationaliseringsfrågor ej skulle vara lämpligt, då rationaliseringsfrågorna ju oftast äro av så olikartad natur inom olika områden och branscher av näringslivet.

Rationalisering inom ett företag kan emellertid i praktiken ej genomföras endast genom att företagsledaren eller dennes medarbetare genom upplysningsverksamheten taga del av olika uppslag beträffande rationalisering, utan härför erfordras *särskilt utbildad personal*, som antingen är direkt anställd av företaget eller, vilket ofta är den enda lösning som ger bästa möjliga resultat, genom anlåtande av *konsulterande specialister* på de olika områden inom företaget, som skola till föremål för rationalisering.

Till skillnad mot vad fallet är vid standardisering av produkter gemensamma inom en industribransch, måste härvid det enskilda företaget anordna erforderliga rationaliseringsutredningar helt individuellt. Någon kollektiv mall går ej att tillämpa beroende på att även företag inom samma bransch, som tillverka samma eller likartade produkttyper, äro karakteriserade av en individualitet på grund av olika geografiskt läge, olika kombination och ålder, av byggnadstyper och andra lokalförhållanden, olika dagsbelysning vid arbetsplatserna, olika variabler beträffande råmaterialets beskaffenhet, maskinuppsättning, typer av arbetare, de olika avdelningarnas storlek, kraft- och bränsleförhållanden etc. Så kan exempelvis framhållas, att den optimala mekaniseringsgraden — bästa kombination av maskintyper, verktyg, etc. — för utförande av en viss arbetsoperation till väsentlig grad bestämmes av den kalkylerade årskvantiteten av produkter i arbetsoperationen i fråga ställd i relation till lönenivån för arbetskraften för den ifrågavarande orten.

På grund av alla dessa förhållanden är det exempelvis nödvändigt, att vid rationalisering med arbetsstudier noggranna undersökningar göras vid varje arbetsplats i en fabrik för en viss arbetsoperation för fastställande av den riktiga produktions tiden per stycke av produkterna. Arbetsstudievärden, som utarbetats vid viss fabrik inom en tillverkningsbransch, kunna därför ej på något vis anses äga giltighet för en annan fabrik inom branschen. Något kollektivt arbete genom ett gemensamt organ inom detta viktiga och omfattande rationaliseringsområde går ej att genomföra, utan arbetet måste helt utföras av varje företag individuellt.

Organisationsnämnden omnämner härjämte, att kurser för utbildning av ingenjörer och övriga arbetsledare i rationalisering anordnas periodvis vid de tekniska högskolorna, vid Sveriges industriförbunds arbetsledarinstitut på olika ställen i landet, genom industriens upplysningstjänst, genom organisationsnämnden m. fl. Konsulterande specialister för rationalisering inom industrien ställas till förfogande av aktiebolaget industribyrå vid Sveriges industriförbund. Av organisationsnämndens yttrande framgår också, att ett stort antal institutioner äro sysselsatta med rationaliseringsfrågor inom olika näringsgrenar. Enligt nämnden måste det anses vara på lämpligt sätt sörjt såväl för upplysnings- och utbildningsverksamhet beträffande rationalisering inom de olika viktiga områdena inom näringslivet och andra verksamhetsgrenar i vårt land som även i fråga om konsulterande organ för rationaliseringens genomförande i praktiken. På grund härav och då rationaliseringsverksamheten är av så olikartad natur inom skilda områden av industri och näringsliv, att ett särskilt gemensamt organ ej kan anses hava någon uppgift att fylla, avstyrker nämnden den i motionen föreslagna utredningen.

Kommerskollegium framhåller, bland annat, att även om man i vårt land nått förhållandevis långt i fråga om rationaliseringen inom näringslivet, arbetet härutinnan självfallet bör energiskt fullföljas. Då emellertid den starkast pådrivande faktorn härvidlag — till skillnad från vad fallet är beträffande standardiseringen — torde vara den inbördes konkurrensen och då vidare rationaliseringsproblemen äro av så skiftande natur för olika områden och företag, synes ett gemensamt organ för handläggning av dessa spörsmål icke lämpligen böra ifrågakomma. Även om kollegium alltså finner rationaliseringssträvandena, ej minst med tanke på efterkrigsplaneringen, förtjäna ökad uppmärksamhet och stöd från statsmakternas sida, kan kollegium ej tillstyrka motionärernas förslag om inrättande av ett för allmänt och enskilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan.

Även *ingenjörsvetenskapsakademien*, *Sveriges standardiseringskommission*, *Sveriges industriförbund* och *kooperativa förbundet* avstyrka samtliga den föreslagna utredningen, varvid som huvudskäl åberopas, att rationaliseringsfrågorna på grund av sin mångskiftande natur icke lämpligen kunna handläggas av en centralorganisation. Kooperativa förbundet föreslår, att statsmakterna vidtaga andra åtgärder, som äro ägnade att underlätta och påskynda rationaliseringsarbetet, speciellt inom hantverk och småindustri.

Statens hantverksinstitut finner att vad angår hantverkets rationaliseringsfrågor institutet i samarbete med Sveriges hantverks- och småindustriorganisation lämpligen torde kunna fullgöra de arbetsuppgifter, som skulle ankomma på det i motionen föreslagna rationaliseringsorganet.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation avstyrker motionen och uttalar därvid bland annat att den utomordentligt betydelsefulla frågan om ratio-

nalisering av de mindre företagen synes av statsmakterna böra främjas genom ökade anslag till organisationens informationstjänst och till statens hantverksinstitut.

Svenska arbetsgivareföreningen, som icke avgivit något eget yttrande, har förklarat sig instämma i de synpunkter, som framförts av Sveriges industriförbund.

Landsorganisationen i Sverige anser det ovisst, huruvida det kan vara lämpligt att omedelbart söka sammanfatta all rationaliseringsforskning i ett enda organ. Enligt landsorganisationen skulle man i stället kunna tänka sig, att för varje större näringsgren inrättades ett fristående statligt eller halvstatligt rationaliseringsinstitut. Landsorganisationen anser den nuvarande ordningen långt ifrån tillfredsställande och tillstyrker, att frågan om tillskapandet av offentliga eller halvoffentliga rationaliseringsorgan upptages till utredning.

Jordbrukstekniska föreningen finner, att, i den mån det nu brister i kontakten olika näringsgrupper eller industriföretag emellan, detta synes kunna avhjälpas på ett smidigare och effektivare sätt än genom tillskapandet av en stor centralorganisation för rationalisering.

Utskottet.

Till främjande av ett effektivare rationaliseringsarbete hava motionärerna ifrågasatt inrättandet av ett för allmänt och enskilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan, närmast efter mönster av Sveriges standardiseringskommission. Motionärerna synas emellertid härvid hava förbisett den grundläggande skillnad, som i förevarande hänseende förefinnes mellan rationalisering och standardisering. Standardiseringsarbetet kan ej erhålla önskvärd effekt, såvida det ej åstadkommits under samverkan mellan alla berörda parter, och kräver därför enligt sin natur en centraliserad handläggning. En allmän rationalisering, som omspannar praktiskt taget all ekonomisk verksamhet, förutsätter däremot, såsom i de avgivna yttrandena påpekats, ett sysslande med problem av så mångskiftande och vittomfattande natur, att arbetet icke lämpligen torde kunna centraliseras till ett enda organ. Enär de faktorer, vartill hänsyn är att taga vid genomförandet av en rationalisering, äro så olikartade, innebär det ofta svårigheter att även inom en och samma bransch kunna verkställa jämförelser i fråga om rationaliseringsarbetet. Rationaliseringen torde därför i framtiden liksom hittills främst få bliva en intern uppgift för de olika företagen själva, varvid konkurrensen dem emellan lär utgöra den effektivaste drivfjädern. Utskottet har härvid icke förbisett betydelsen av att samarbete etableras i och för utbyte av erfarenheter rörande rationaliseringsarbetet. Ett sådant samarbete har verksamt främjats av det omfattande upplysningsarbete, som sedan flera decennier bedrivits genom olika organ inom näringslivet och den allmänna förvaltningen. Jämväl i övrigt har, såsom utredningen i ärendet giver vid handen, rationaliseringsarbetet rönt oavlätligt intresse såväl från det allmännas som från det enskilda näringslivets sida. Detta utesluter icke att

rationaliseringsfrågan förtjänar fortsatt uppmärksamhet från statsmakternas sida, men utskottet kan av anförda skäl icke ansluta sig till motionärernas förslag att inrätta ett centralt rationaliseringsorgan.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 mars 1944.

På utskottets vägnar:

IVAR EKSTRÖMER.

Närvarande: herrar *Ekströmer, Heüman, Franzon, Nils Elowsson, Carl Eric Ericsson*, fru *Sjöström-Bengtsson* och herr *Wahlund**.

* Ej närvarande vid justeringen av utlåtandet.
